

Кадриль

Янко Єсенський

Новела

Переклад: Ганна Пашко

(Епізоди з містечкового життя)

До нашого міста прийшли військові. Хто б на таке сподівався? До нашого міста! Міському голові нема де жити. Новий лікар уже півроку шукає собі помешкання. Новий адвокат позивається, що йому відмовили в приміщенні. А тут раптом — військовий батальйон. Вояки без зірочок, у вузьких штанях та високих кашкетах. Вояки з зірочками, в таких самих штанях і кашкетах. Офіцери з золотими зірочками, в панталонах, без коней, офіцери верхи на конях і один офіцер — головний командир — з золотим коміром, у чоботях і верхи на коні. І це ще в суботу! А в неділю годі було впізнати місто, його закурені корчми та кондитерську. Все аж блищало. Літні чоловіки повідобували своє найліпше вбрання. Дивина, та й годі! Подумати тільки — невже це наш міський голова? Ходить він завжди у зношених картатих штанях — байдуже, чи то в неділю, чи в будень. А зараз, гай-гай: штани — чорні, сурдут — чорний. Ще й медаль почепив, начищену, блискучу. Диви, диви: він же зроду-віку не ходив до корчми, а зараз почалапав простісінько туди. Там уже і адвокат Єжний, розводиться про війну:

— ...знаєте, то ще було так-сяк. А от коли проходили Боснією...

Пан суддя на це:

— Ет, що там Боснія... От коли ми стояли в Італії...

— Що там Італія? Що Італія? — правив своєї Єжвий. — Боснія! Боснія, щоб ви знали, — це країна! Самі скелі, стрімчаки! Італія! — засміявся він. — Сонце до тебе сміється, все духмяніє... А от Боснія... Якось, пам'ятаю, був жахливий туман...

Чоловіків не пізнати: сама війна. А жіноцтво!

Докторша, скажімо, вдягла своє чорно-жовте вбрання. Спід — з жовтого шовку, а зверху — чорне мереживо. Гарне! Вона вдягала його один раз два роки тому на бал. У капелюшок встромлено велике рябе перо. Елегантно! Пані адвокатша зачісувалася цілісінькі дві години, вдягла голубу шовкову сукню, гаптовану чимось білим, лаковані черевички, шовкову нижню спідницю й узяла лорнет. Пані інженерша вбралася в свій довгий, елегантний бурнус з оксамитовим коміром. І всі пішли до костюлу о пів на десяту. А то як же. Може, їм зустрінеться отой найголовніший, з золотим коміром? То хіба можна йти так, як звикле? Треба показати себе.

Панночки, то ті вийшли вже о дев'ятій ранку. Панночка Мелузінка взула атласні черевички. Панночка Зузанка взяла до костюлу віяло з пер, на золотому ланцюжку. Панночка В'єра сяяла, мов сонце, од діамантів у вухах, на шиї, на руках. Між панночками раптом запанувала згода. Досі вони заздрили одна одній на пера у капелюшках або на те, що якась з них заворожила собі на гвоздиці, ніби її кохають. Тепер вони запросили одна одну йти гуртом до костюлу. То було чудове видовисько.

Аж серце раділо.

Про служниць годі й казати. Того недільного ранку ви не побачили б жодної служниці без праски або щітки. Та, що слугувала у лікарів, сім разів прасувала своє вбрання, і однаково їй здавалося, ніби воно зім'яте. Прислужниця суддів забула нагодувати свиню — так завзято чистила собі черевики. Служниця помічника судді поцупила в своєї господині парфуми, та ще й сказала, що зачісувати панію їй ніколи. Сьогодні по обіді вона піде гуляти, хай би хоч що їй говорили.

Проте все це можна було б ще пробачити військовим, коли б вони прийшли не перед самісіньким літнім балом, призначеним на вівторок. Відкладати бал не можна. А військові з'являться, коли їх навіть не запросиш. Запаморочать голови панночкам. Панночки запишаються, з ними навіть не порозмовляєш до ладу. Звісно, їм аби тільки військовий кашкетик, шабелька, гудзики. Те, що блищить. Вони летітимуть на цей полиск, наче комарі на світло. Може скоїться лихо. Досі як гарно було. Аж любо глянути. Самі парочки, і то парочки вірні, постійні. Кожна дама мала свого кавалера, кожен кавалер — свою даму. Незмінно. Йдеш уранці на службу, на вулиці — парочки. Ідеш зі служби на обід — те ж саме. Ідеш по вечері на прогулянку, знову бачиш навкруги самі парочки. Дріботять одна за одною, наче вальдшнепи. Так солодко, тихесенько щебетали поміж собою, тільки й чути було "с-с-с-с-с" або "ц-ц-ц-ц". Або не щебетали, а мовчки дивилися одне одному у вічі довгим поглядом кохання. А й справді, наше місто було юдоллю кохання й поезії. Отож за таких обставин прихід військових мав прикро вразити серця закоханих кавалерів. Погляне одна на такого собі офіцера з зірочками та в панталонах, погляне друга, третя — і кавалери будуть нещасні. Може статися таке, що банк лишиться без урядовців, адвокати — без помічників, контори — без адвокатів, поземельна управа та цивільний суд — без помічника судді та писарів. Усе забере собі річка, що тече побіля міста.

— Треба відкласти бал! — висунули гасло дехто з розпорядників.

— Так, відкласти! — підхопили інші.

Містом полинула жаклива звістка — бал відкладається. У кав'ярні скличуть нараду: на який термін відкладати?

Про це почула пані докторша.

— Де ж пак! — розгнівано мовила вона і подумала собі: "Та перед ким же я потім пишатимуся своїм чорно-жовтим убранням і гарними золотими косами?"

— Атож! — завважила адвокатша. — Це нетактовно з боку молоді. Вона взагалі не знає звичаю. У нас молодь зовсім не така.

А сама при цьому подумала: "Які красені всі ці офіцери! Вони побачать моє вбрання. А воно, їй-право, краще за докторшине. Впадатимуть біля мене. А коли помітять, як я вмію дивитися крізь лорнет, то будуть геть зачаровані. Чоловік ревнуватиме".

Те ж саме сказала й подумала дружина судді. І всі дівчата. Жінки сказали чоловікам, що й до чого. Пан суддя — адвокатам, адвокати — своїм помічникам. Лікарі, як звісно, завжди під пантофлею в жінки. На нараді помічник судді перший виступив

проти того, щоб відкладати бал.

— Не можна відкладати! — гарячкував він. — Інакше-бо я відмовляюсь од розпорядництва! — тут він гупнув кулаком по столу. — Скажіть, будь ласка, хіба ж так можна? Запрошення розіслано, плакати видрукувано, то хіба ж так можна?

Цивільний суд з поземельною управою одразу ж підтримали його. Якщо пан помічник судді так, то й ми так. А й справді, хіба ж так можна...

— Не можна, не можна! — загукали вони враз.

— Все вже упоряджено.

— Дами готові.

— Букети замовлено.

— Підлогу натерто.

— Олеандри привезено.

— Віяла позичено.

— Музик найнято.

— Музик найнято...

Разом з писарями галасували й помічники адвокатів.

— Отже, не відкладаємо? — знову запитав помічник судді.

— Ні! — загула кав'ярня.

— Дякую.

Отак і вирішено справу. І з цього теж видно, яка чудова згода панувала в нашому місті. Але треба сказати відверто, що помічник судді не мав чого боятися. Хоч він теж був закоханий, але його кохали щиро й віддано. Він знався на цьому ділі, та й до того ж цьому дуже сприяли його фізичні та духовні якості. Він був білявий молодик з великим чубом, зачесаним на правий бік. На велике опукле чоло поетично спадали кучері. Очі — сині, обличчя — ніжне, делікатне, довгасте, з легесенькими рум'янцями. Постава — мускуляста. Вуса — рудуваті, але пишні й кучеряві. Словом, красунь. А ще він був дотепний, красномовний. Він вам не скаже, як ото інші: "Погана погода", а дотепно, гарно: "Небо сьогодні сиве, як ваше пальто, шановна добродійко!" Нізащо в світі він не сказав би просто, як інші: "Як ся маєте, куди прямуєте?" — але: "Ваше обличчя свідчить про те, що ви себе чудово відчуваєте й простуєте, люба панночко, до вашої шановної приятельки. Я не помиляюся?" Так, він був дотепний. А ще він умів одягатися. Інші носили звичайне, літнє вбрання, він — біле, фланелеве. Інші ходили без рукавичок, він носив легенькі, прозорі, шовкові рукавички. Інші носили, грубелезні палиці, він — тоненьку, як мізинчик. Інші вимовляли "пардон!" просто, а він з французьким прононсом. До того ж іще мав гарне прізвище — довге, чверть години вимовляти. А ще — коронка на кожному носовичку, на табакерці, на паличці, на шкарпетках. Навіть сигарети в нього були з коронкою. Словом, він міг почувати себе щасливим — він мав усе. Всі намагалися наслідувати його, але жодному це не вдавалося. Тільки-но хто одягне схожу краватку, він одразу ж замовляє собі якусь надзвичайну. Тільки-но помітить, що хтось носить тонку паличку, він уже має паличку ані тонку, ані товсту. Ви подумайте: "Ну, цей піджак чудово пошито, так, як у

помічника судді". А він побачить вас у ньому, і що ж, ви гадаєте, скаже?

— Хто це шив вам піджак? У Пешті шито, еге ж?

— Атож.

— Видно, і там уже завелися дурисвіти. А в якого ж кравця?

— У Чурая.

— Партач. Рукава геть немодні. Гудзики перламутрові. Де таке чувано? Навіщо ви шиєте в Чурая? Погляньте: оце шив Мезен. Елегантна підкладка, внутрішні кишені, рукава. Ось погляньте!

Так само він говорив про штани і гудив геть усе. І настрій у вас псувався. Купили ви собі, скажімо, цигарницю. Вийняли ви цигарницю перед помічником судді, а він уже помітив, що нова.

— Що це у вас за цигарниця?

— А що?

— Ну, досить гарна.

— Невже?

— Щоправда, трохи неоковирна, але досить гарна. Погляньте на мою — справжня крокодиляча шкіра. Правда, коштує вісім золотих, але погляньте, яка вона. Ось натисніть тут. Відкриється. Ось тут — сигари, тут — сигарети. Підбита замшею. Погляньте-но.

Приміром, розкуражилися ви у кав'ярні. Там сидів і помічник судді, тож вам хотілося справити на нього враження.

— Пляшку шампанського! — гукнули ви буфетникові.

— Ви яке п'єте?

— "Тьорлей".

— Хіба можна? Боронь боже!

— А що?

— То вже краще молоко. А втім, тут доброго не дістати, де ж пак! То ми вдома пили чудове. Ото якби таке дістати! То була розкіш! Щось неймовірне. Боги на Олімпі такого не пили...

Він гудив усе й усіх. Він підкорив собі ціле місто. Всі його обожнювали, а надто дами. А зокрема панночка Олінка. Ах, панночка Олінка! Аж дрож проймає на саму згадку про неї. Яка вона була красуня! Перша красуня. Висока й струнка. Коси, як то кажуть, золоті. Ах, яка красуня! Щічки такі рум'яні, що аж віри не йметься, і не м'які, не прив'ялі, а пашать здоров'ям. Вуста, шия — усе ніби відлито в найкращій формі. Краса! А яка цнотлива і неприступна! Багато хто пробував здобути її сердечко, але марно. На ніжні слова в неї була відповідь одна:

— Облиште.

Ви їй:

— Яка ви гарна, панночко!

— Облиште, — чути у відповідь.

— У вас зубки, наче перла.

— Облиште.

— Я вас кохаю.

— Облиште.

Отака-то вона була цнотлива і неприступна. Боже, а яка люб'язна!

Прийшли ви, скажімо, до її татуся. Він був жупним прокурором у відставці. Він недочував і розмовляв вельми тихо. Вона завжди залюбки допоможе.

— Що ви кажете? — запитує вас старий.

— Татусь запитує: що ви зволили сказати?

— Як ся маєте?

— Татусь запитує: як ви себе почуваєте?

— Хочете ялівцівки?

— Татусь запитує: чи не зводите коньяку.

— Чому б не випити?

І панночка Олінка приносить пляшку з зірочками, наливає й припрошує:

— Призволяйтесь, будь ласка, призволяйтесь. Ще одну... Прошу, ще одну.

Така була люб'язна. У таку дівчину мусив кожен, як то кажуть, закохатися. Отож і пан помічник судді, тим паче, що він мешкав у пана прокурора. З Олінкою він зустрічався щоранку, щообіда й щовечора. Спершу і йому вона відповідала на все: "облиште", "будь ласка", "як ся маєте" і т. ін. Але кохання — як лавина. Починається від камінця. Той камінець падає. За ним летять інші камінці. За цими камінцями — інші. І ось уже долі мчать міріади камінців. А потім ці міріади розпадаються на окремі камінці. Отож і пан помічник судді спершу мріяв тільки поговорити з Олінкою хоч хвилинку, потім мріяв про дві хвилини, потім про три. Уздрів білі Олінчині руки, і закортіло йому доторкнутися до них. Тільки доторкнутися — не більше. Коли він доторкнувся до них, бажання його не вгамувалося. Йому закортіло потиснути ці манюсінські тоненькі пальчики, потім потиснути цілу долоню, потім потримати ту долоню в руці якусь хвилю, дві хвилини, три хвилини, потім її не випускати з руки, тримати весь час, весь час відчувати електричний заряд. А коли йому пощастило, коли вона залишила свою руку в його руці, коли вони раювали, кохання не вгамувалося. Пан помічник судді почав мріяти про Олінчині щічки.

Був гарний вересневий вечір. Бранецький вийшов у сад посидіти на лавочці. Навколо було тихо й лагідно. Йому здавалося, ніби все дихає коханням, ніби все співчуває йому. Почуття розпирало йому груди, і він почував себе так, ніби кохав геть усе й усіх. Диви, он як бридко пищить дрізд. То чому ж він сердиться на дрозда? Це божий глас. Дрізд уміє хіба що пищати, тож хай собі пищить. Або візьмімо гусей. Як бридко вони гелгочуть. Але насправді це не бридко. Гуси повинні гелготати. То чому ж на них сердитися?..

Аби вже тільки вийшла Ольга...

Він чекав недовго. Олінка вийшла. Отак вони зустрічалися десь з тиждень. Не навмисне, але випадком, завдяки щасливій нагоді. Вона виходила ввечері на часинку в садок, він — також.

— Це ви, панночко? — запитав він.

— Я.

— Куди це ви?

— Хочу прогулятися.

— Чи дозволите?

— Будь ласка.

Пішли разом. Хоч вони йшли так близьенько одне від одного, проте панові помічників судді здалося, ніби він дуже далеко від неї. Він вийняв руку з кишені й лагідно торкнувся її руки. Потиск. Електрика.

— Який я таки далекий од вас.

— Чому ж то?

— Я відчуваю відстань поміж нами.

— Навіть цієї миті?

— Атож.

— Навіть цієї миті?

Вона торкнулася своїм плічком його плеча. Таке-то вже кохання: ти відчуваєш його не тільки в серці, але повсюди, в кожній жилочці, в нозі, в руці, в пальці, в лікті, в плечах — повсюди, повсюди... Так сталося й з паном помічником судді та з Олінкою.

— Навіть цієї миті? — запитала вона ще раз.

— Атож.

— А коли ж — ні?

Пан помічник судді підніс її руку до своїх вуст. Нахилився, поцілував.

— Ви знаєте, — мовив він і, не відпускаючи її руки, пригорнув дівчину до себе.

Вона похилила голову й дивилася кудись убік.

— ...Як я вас кохаю. Ви це знаєте, але запитуєте мене. Панночко Ольго, бачте... У вас такі гарні вустонька... Бачте... — бурмотів він, не тямлячи себе. Нахилився і поцілував її у щічку. — Олю, — мовив він іще і замовк. Серце в нього калатало, дух перехопило.

поцілунок! Як зливаються в тобі, швидкоплинному, півхвилинному, завжди прихованому, дві душі, сповнені кохання та відданості! Яка могутня твоя насолода! Люди й увесь світ зникають у тобі, і людина не тямить себе. Що там море знання, мистецтва, що там слава і сила! Проти тебе — геть усе мізерне, немічне й нецікаве. І тільки твоя хвилина — солодка, дорога, неоціненна, незабутня. Ти можеш осяяти навіть найпохмуріше життя і прикрасити — найжурливіше. Ти, коли йдеш од серця, сповненого кохання, як серця пана помічника судді та Олінчине!

Минуло кілька хвилин, перш ніж їхні серця вгамувалися. Поблизу була лава, вони сіли.

— Олінко, — почав він. — Я маю до вас прохання.

— Яке?

— Коли б то ви віддали мені перший чардаш.

— Ради бога, будь ласка.

Знову замовкли, взявшись за руки. Надходив час вечері. О чверть на дев'яту вони поцілувалися вдруге, і знову серця в них так закалатали, що кілька хвилин їм довелося помовчати.

— Олінко, маю до вас іще одне прохання.

— Яке?

— Віддайте мені першу кадриль.

— Ради бога, будь ласка.

О пів на дев'яту вони поцілувалися ще двічі. Пан помічник судді попросив віддати йому другу кадриль і дістав її. О три чверті на дев'яту вони поцілувалися тричі, і пан помічник судді дістав ще один чардаш та третю кадриль. О дев'ятій вони підвелися й пішли вечеряти. Дорогою вони цілувалися багато разів, і пан помічник судді дістав передостанній чардаш, останній чардаш і чардаш до самого ранку.

Отож йому легко було виступати за те, щоби бал не відкладали. Щасливий кавалер, який має на всі танці любу серцеві партнерку.

Тим часом військові грали першу роль у салонах та кухнях, на головному гулянні і в кожному садку, в кондитерській і в корчмах. Щаслива була панночка, до якої заговорив такий собі офіцер з золотими зірочками. Очєнята в панночки сяяли, вуста всміхалися, серденько тріпотіло. Яка втіха слухати такого офіцера! Ви йому про фата моргану, а він вам одразу ж про коня або про рекрутів... Мовляв, так і так, нагнівився він і дав своєму вістовцеві запотиличника. Га-га-га... Подолали ми п'ятдесят кілометрів. Люди геть виснажилися. Йшли майже карачки, бліді-бліді, приятелю. А коли ми прийшли додому, приятелю, бачу: якась свиня не тримає кроку. "Гальт!"[1] — команду. Знаєш, як я команду? Полковник похвалив. Рота стоїть. "Лінкс форт!"[2] Перед носом у роти, приятелю, — мочар. "Нідер!"[3]— кричу. Рота падає в грязюку. "Ауф!"[4]. Нідер!" І ще раз, приятелю. Люди геть знемоглися. Га-га-га...

Та хіба ж може не сподобатися такий офіцер? Така влада і таке "га-га-га..." Та ще й дамі? Ворухне він своєю шабелькою. Шабелька зблисне, портупея розгойдається й зарядить. Гудзики горять, зірочки мерехтять, кашкет з золотими шнурами сяє. Остроги — також. Та хіба ж такий офіцер не сподобається дамі! А ще манери! Подасть вам руку цивільний — грубо, неелегантно. Офіцер низенько вклониться, та ще й ногою шаркне, та ще й усміхнеться, та ще й устигне при цьому стягнути свою білу рукавичку. Ідете ви з цивільним, то мусите пильнувати, щоб він вам на ногу не наступив. Офіцер завжди дотримує дистанцію й супроводжує вас обережно та делікатно. Ах, офіцер — це офіцер! А ще думка про те, що він захищає нас від ворога з небезпекою для життя, під кулями, під вогнем! Та як же його не кохати! Як відмовити йому, коли він про щось попросить? Ах, офіцер! Цивільний — ніщо. Офіцер, офіцер, офіцер! Отож не дивно, що наші дами так прагли того балу і тої миті, коли прийде хтось із них, уклониться й поведе за собою в танок.

Настав день балу. Зовсім не такий день, як інші дні. У день балу прокинешся раніш і раніш підеш до установи. А в установі нудиш світом, перо падає тобі з рук. Адже сьогодні бал! Об одинадцятій ідеш випити пива — адже сьогодні бал! То чому б не піти?

По обіді тільки зазирнеш до канцелярії. Треба ще вдягтися — адже сьогодні бал. То як же збавити час? Підеш до кав'ярні й сядеш грати в преферанс. Воно годилося б у цей час сидіти в установі, але ж сьогодні бал...

Та що там день! От вечір був справді не такий, як інші вечори. Це було знати й по старих добродіях. Уже о шостій вони сиділи в казино. А чому б то їм не прийти раніше, ніж завше, — адже сьогодні бал. Є підстава. І випити можна більше — ніхто їх не питає, скільки випили, — адже сьогодні бал. І програти більше, і ризикованіше грати в карти, і пізніше піти додому — адже сьогодні бал. А як тебе питають удома, де був, — скажеш, що на балу. А, на балу... Це вже інша річ. То чому ж тоді тобі не зіграти й не прийти додому пізніш? Ах, бале, бале, розворушуєш ти серця, розворушуєш. Навіть старі панії підбадьорилися під твоїм впливом. Ми будемо дивитися й подумки полинемо в минуле й танцюватимемо а нашим Ондрішком, Пальком, Янічком. Згадаємо давні, чудові часи... Чому я не вийшла за нього? Було кохання... Ах, якби ж то молодість вернулася, якби не промайнула так швидко... Та байдуже... Адже моя дочка розважатиметься. Вона — вродлива дівчина і матиме успіх. Радіють також старі парубки. А що, як пощастить потиснути чиюсь ручку й звеселити серце? Може, усміхнеться якась надія, а може, коли б то дав бог... не доведеться вже тримати за вікном сало в проолієному папері й власноручно готувати собі бісквітне тісто... Коли б то дав бог! Про молодь годі й говорити. Там буде моя Маренка; там буде мій Янко. "Сьогодні під час кадрилі, — думає він, — освідчуся їй у коханні". — "Ах, сьогодні він неодмінно скаже мені, що кохає!" — думає вона. Радість, радість! Хто ж би то не радів балові?

А проте, проте!..

Уже о восьмій вікна залу сяяли і чути було музику. Зал, оздоблений ялиновими гірляндами та лампіонами, був повен. Дами сиділи попід стінами на червоних шкіряних канапках. Вони були ошатні, з китицями в руках. Всі прагли музики до танців, але було ще зарано. Два плюшеві фотелі для цариці балу були ще не зайняті. Знак того, що танцювати ще не можна. При вході, оздобленому балдахіном, стояли розпорядники в чорних піджаках або у фраках, в простих чорних черевиках або в черевиках лакових, у круглих маленьких капелюхах або в циліндрах. Кожен а них мав червону троянду в петельці — ознаку розпорядника, і тільки головний розпорядник мав троянду білу. Двоє з них тримали невеликі таці з програмами балу, оздобленими голубими китичками, двоє відбирали запрошення. Решта, усміхнені й гречні, супроводили панночок і паній.

— Праворуч чи ліворуч, шановна добродійко?

— Прямо.

— Будь ласка, прямо.

— А чи прийдуть офіцери?

— Не можу знати. Можливо.

Панночка сіла. Обопільний уклін. Розпорядник іде по іншу гостю.

— Куди вволите, панночко: ліворуч, праворуч а чи прямо?

— Як вам завгодно. Мені хотілося б поблизу фотелів.

- Тоді поблизу фотелів.
- А що, офіцери прийдуть?
- Мабуть.

Знову обопільний уклін, і розпорядник іде по наступну гостю. Та ж сама мова. Те ж саме запитання й та ж сама відповідь про офіцерів. Молодики скаржаться один одному, що в дам на думці тільки офіцери.

— Чи прийдуть, не знаєш? Краще б не приходили. Зрештою, я собі танці забезпечив, а ти?

- І я.
- Ти теж?
- Теж.
- А ти?
- Я теж.

— Ну, тоді хай собі приходять. Але однаково неприємно — всі вуха протуркали: офіцери та офіцери. Хіба ні?

— Атож. А дамам взагалі-то не личить отак розпитувати. Прийдуть — добре. Не прийдуть — тож добре. Я Ж не розпитую. Хіба не так?

— А н справді. Цяці... Не думають, що цим ображають нас. Мені до цього, звісно, байдуже, але потім хай навіть не згадують про гарний топ: "Юнаки не гречні! Юнаки забагато собі дозволяють! Юнаки не знають, що таке гарний тон!" А самі — он як. Тільки патякають про гарний тон. Хіба не правду я кажу?

О дев'ятій вечора з'явилася цариця балу. Дружина пана судді. З гарною високою напудреною зачіскою. Очі сяють, обличчя усмінене. Гарна панія. Елегантні ясно-жовті шовкові шати. Пахощі фіалкових парфумів і троянд — від китиці та бутоньєрки на грудях. Циган заграв марш, і всі пожвавішали. Ніби всіх пройняло електричним струмом. Зал заворушився, панночки затупали ніжками й закивали голівками праворуч і ліворуч. Видно було, що їм кортіло танцювати. Розпорядники стали в два ряди. Схилили свої голови. Дехто — дуже низько, дехто — просто низько, дехто — не дуже низько. Дехто прошепотів привітання, дехто вимовив його голосніше. Всі намагалися, щоб утворився Вільний прохід для цариці балу та пана помічника судді, який супроводив її.

Пан помічник судді нахилився до дружини судді й щось шепнув.

Дружина судді засміялася.

Знову шепіт.

Знову сміх, і пан помічник судді, вклонившись, посадив царицю балу у фотель. Заграли чардаш. Пан помічник судді знову вклонився, дружина судді підвелася — бал відкрито. Партнери шукали очима одне одного. У чардаші танцюєш так близько одне од одного, так добре розмовляти, дивитися у вічі й зітхати. Помічник Єжного вже витанцьовував зі своєю партнеркою, банківські урядовці — зі своїми. Касир із ощадкаси — зі своєю. Поземельна управа — зі своєю. І пан помічник судді разів п'ять обкрутився з царицею балу й відкланявся — квапився до Олінки. Таке вже воно, кохання: вабить,

вабить і привабить.

— Ах, панночко Олю, з вами, як бачите, мені найлюбіше, — мовив він і заходився шаркати ногами.

— Так, бачу, ви сьогодні бадьорі.

— О так! А ви як почуваетесь? Сьогодні за обідом ви були якась дивна.

— Чому це — дивна?

— Хіба я знаю.

— Ви вигадуєте.

— Ви... ви...

— Що — я?

— Знаєте — хто ви?

— Хто? Шалапутка. — І вони закружляли тричі в один бік, потім тричі — в інший бік і знову заходилися шаркати ногами.

— Це ви — шалапут, — мовила Олінка.

— Ні, ви.

Хтось позаду них вигукнув у такт музиці: "Еге-гегей!" Хтось відгукнувся: "Тю-ю-ю!" Всі закружляли, і раптом, наче за командою, циган заграв якось тихо-тихо. "Тс-с-с!.." — підхопила друга скрипка, а їй у такт озвалася третя: "Цт-цт-цт". Чути було тільки шаркотання ніг і ноту, чудову ноту, що розбурхує кров і збуджує почуття, досі ще не знане.

— То хто ж із нас шалапут? — знову стиха почав пап помічник судді.

— Звісно, ви.

— Ба, ви.

— Ні, ви... Ой, леле! Офіцери! — скрикнула раптом Олінка й прикипіла очима до дверей.

— Офіцери! — скрикнула ще одна дама.

— Офіцери! — скрикнула ще одна.

Над тихим, ніжним чардашем засичало Слово: "Офіцери!" Співзвуччя сердець розвіялось, як дим. Нові бажання спалахнули в серцях. Смуток огорнув серця кавалерів. Дами думають про інших, не про них.

Справді, до залу увійшло восьмеро офіцерів з золотими зірочками і в панталонах. Без шабель та острог. Видно, ладнаються танцювати. Всі вичепурені, з високими чистими комірцями, манжетками й рукавичками. Підійшли до танцюючих і зупинилися. Розставили ноги й схрестили руки на грудях, як Наполеон. Кожен може стати Наполеоном. То чому б не схрестити руки, як Наполеон? Показна поза. І цей їхній звабний сміх. "Вони будуть з нами танцювати, будуть з нами танцювати!" — думали дівчата. "Ач, як виставилися, нікчеми!" — думали молодики, і настрої їм геть зіпсувався. Чардаш іще раз вереснув, потім припинив і замовк. Танцюристи відвели танцюристок на місце. Витягли хусточки й витирали спітнілі обличчя. Всі чоловіки пішли до сусідньої кімнати відсвіжитися — хто келихом пива, хто двома келихами і покурити. Такий у нас звичай.

Тим часом офіцери окупували найкращих дам. Яке то щастя пройтися з офіцерами по залу! І тут вони довели, що то є офіцери. Тобі гаряче, і ти хочеш обмахнутися віялом— офіцер бере віяло в тебе з рук і сам обмахує тебе, делікатно, ніжно. Натякнеш, що хочеш пити, — офіцер уже про все подбав, і буфетник несе тобі лимонад. "Ах, — зітхнеш ти, — добре було б скуштувати чогось солоденького..." І перед тобою вже морозиво. Отакі-то вони, офіцери. Коли ти проходиш з ними, то вони соромляться йти боком до тебе, повертаються до тебе обличчям, а самі задкують, і то так спритно! Де вже де, а на балу в них справді не можна не закохатися. І відмовити їм у будь-чому — гріх.

Заграли вальс. Після вальса захоплення зросло. Як вони танцюють! Почуваєш себе пір'інкою. Не пливеш — летиш. Ах!

— Будь ласка, запрошуйте дам до кадрили! — вигукнув по вальсі головний розпорядник, пан помічник судді. Циган уже двічі зіграв вступ, тож довелося нагадати вигуком.

— А чому це ти не танцюєш? — запитав він помічника Єжного.

— Ет, — буркнув той і подався до дверей.

— Запрошуй, запрошуй, — шепнув пан помічник судді поземельній управі й поплескав його по плечу.

— А хай йому біс!

— Чому це?

— Ет...

— Що тобі?

Не чекаючи на відповідь, паїв помічник судді поквапився за банківським урядовцем.

— Чижику! — гукнув на нього.

— Що таке?

— Танцюй!

— Танцюй собі, — одказав Чижик і пішов геть.

Пан помічник судді здивувався, але знову заплескав у долоні й вигукнув:

— Будь ласка, запрошуйте дам до кадрили!

Вийшло кілька непоказних пар. Інтелігенція сиділа. Поруч кожної інтелігентної панянки — офіцер. Пан помічник судді розглянувся навсібіч. Диви, і поруч його Олінки — теж офіцер. Пан помічник судді кинувся до неї.

— Прошу, панночко.

— Перепрошую, добродію, але цей танок я танцюю з паном лейтенантом.

— Але ж ви мені...

— Перепрошую, але...

"Що це має означати? Відмову? Зраду?" — подумав він, і мороз сипнув йому поза шкірою. Що діяти? Циган учотверте заграв вступ. Головний розпорядник повинен мати партнерку. Він підійшов до панночки Зузанки.

— Прошу, коли ваша ласка.

— Перепрошую,—відказала Зузанка квапливо. —Я цю кадриль пообіцяла пану нотареві, але мене запросив пан лейтенант, то я вже з ним.

Його вхопило за серце.

Підійшов до панночки Маренки. Уклін.

— Перепрошую, я, власне, цю кадриль пообіцяла... — Пану Чижику?

— Так, але ось пан обер-лейтенант...

Уклін.

Підійшов до Зофки, підходив до інших дам. Та ж сама відповідь. Скрізь — обіцяла лікарю, касиру, Чижику, поземельній управі, але вона хоче танцювати цю кадриль з паном лейтенантом, обер-лейтенантом. "Гаразд. Хай вас чорти візьмуть! Порядкуйте самі. Я піду до інших". Він знайшов їх у кав'ярні.

— І ти тут?

— Слава! — увітали його.

їх було восьмеро. Скривджених у коханні. Принижених і зганьблених. Всі вони пізнали жіночу зрадливість. О жінко, жінко! Ти нас позбавила раю, спокусившись одним-єдиним яблуком. Життя наше стало гірке, ми працюємо в поті чола, а проте кохали тебе й кохаємо... О, вісім красунь нашого міста! Ви забули про чутливі серця, про місячні ночі й про тиху нічну музику під вашими вікнами. Ви гадали, що кохаєте, але заради кількох зірок на комірці забули про ті солодкі звуки, що пестили ваші вікна, освітлені тихим, холодним місячним сяйвом. Ви гадали, що не забудете, проте забули, забули. І попри все це вісім кавалерів вас кохають. Вони прагнуть вас забути, але не можуть. їм треба вина, вина, вина. Воно підсолодить найгіркішу хвилину, поверне їм втрачену волю і рай.

Вони пили. Намагалися розмовляти, але розмова не клеїлася. Із сусідньої кімнати долинала музика. Ех, усе відлетить, як відлітають ці звуки, і ми переймаємося тим, що все відлетить. Боїмося, тремтимо. Хоч їм було сумно, проте хотілося й сміятися. Вина, вина. Будьмо!

В кадрилі тим часом дійшло до фігури "колона".

— Колона! — вигукнув офіцер з чотирма зірочками — їх, здається, звуть обер-лейтенантами.

Два ряди взялися за руки.

— Два кроки вперед!

— Дами, ete!

Зненацька озвалася сурма. Під самісінькими вікнами заревла. Невблаганно, жорстоко розітнула мелодію циганського оркестру. Немилосердо вдаривши в шибки вікон, її голос увірвався у вуха присутніх. Циган кинув грати. У залі всі замовкли, дослухаючись.

— Тривога! — крикнув офіцер-розпорядник і прислухався ще якусь мить.

— Тривога! — повторив він і бігцем кинувся із залу.

— Тривога! Тривога!

Восьмеро офіцерів зникли.

Восьмеро танцюристок залишилися стояти.

Циган знову заграв.

Ганьба!

Восьмеро красунь лишилися без кавалерів і без супровідників повернулися на свої місця.

— Chaine anglaise[5], — перейняв на себе командування писар цивільного суду.

— Tour des dames[6].

Восьмеро дам сіли на свої місця.

Восьмеро дам сиділи.

До ранку.

Примітки:

[1] Стій! (Нім.)

[2] Ліворуч кроком руш! (Нім.)

[3] Лягай! (Нім.)

[4] Підводься! (Нім.)

[5] Англійський ланцюжок (франц.).

[6] Дамський тур (франц.).